

Społeczeństwo III Rzeszy. Położenie Żydów w państwie niemieckim w latach 1933-1939

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Film](#)
- [Film + Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Peter Fritzsche, *Życie i śmierć w Trzeciej Rzeszy*, Kraków 2010, s. 28, 55.
- Źródło: *Koran*, Sura 22.
- Źródło: *Rozporządzenie do Ustawy o obywatelstwie Rzeszy z dnia 14 listopada 1935 r.*, [w:] *Ustawy Norymberskie*.

- Źródło: *Ustawa o ochronie krwi niemieckiej i honoru niemieckiego z dn. 15 września 1935 r.*, [w:] *Ustawy Norymberskie*.
- Źródło: *Fragment 3*, [w:] Roman Michałowski, *Historia powszechna. Średniowiecze*, Warszawa 2012, s. 78.
- Źródło: *Fragment 2*, [w:] Roman Michałowski, *Historia powszechna. Średniowiecze*, Warszawa 2012, s. 79.
- Źródło: *Ibn Ishak o narodzinach islamu*, [w:] *Wiek V–XV w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii i studentów*, oprac. S.B. Lenard, M. Sobańska-Bondaruk, Warszawa 1997, s. 17.
- Źródło: Tadeusz Manteuffel, *Historia powszechna. Średniowiecze*, Warszawa 1974, s. 100.
- Źródło: *Fragment 1*, [w:] Roman Michałowski, *Historia powszechna. Średniowiecze*, Warszawa 2012, s. 198.

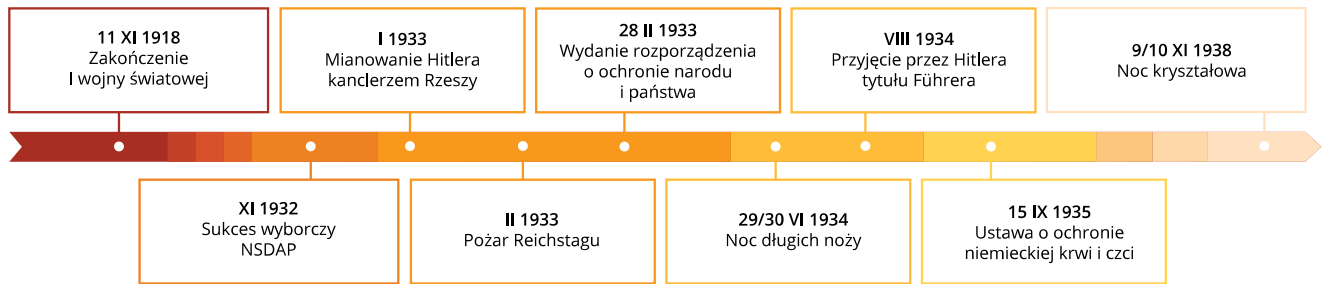
Spółeczeństwo III Rzeszy. Położenie Żydów w państwie niemieckim w latach 1933-1939

Miedzy styczniem 1933 a styczniem 1934 r. bezrobocie w Niemczech zmniejszyło się o połowę. Sukces gospodarczy, jaki udało się osiągnąć Hitlerowi w ciągu pierwszych kilku lat rządów, przydał mu wiarygodności. To ułatwiło indoktrynację społeczeństwa. Zdjęcie wykonane w 1934 r. w jednej z berlińskich szkół.

Źródło: Bundesarchiv, Bild 183-2007-0329-50, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Reakcje rządów na wielki kryzys przełomu lat 20. i 30. XX w. były na świecie podobne: władze poszczególnych państw zadłużały się, aby inwestować pieniądze w gospodarkę i zapewniać środki na programy socjalne. Adolf Hitler, od stycznia 1933 r. kanclerz Niemiec, postąpił podobnie, ale na większą skalę; gdy przejął władzę, podporządkował sobie banki i przedsiębiorstwa, aby móc dysponować ich zasobami. Efekt, który osiągnął, był spektakularny. W ciągu kilku kolejnych lat gospodarka rosła w tempie blisko 10 proc. rocznie, mimo że tygodniowy czas pracy skrócono do 40 godzin.

Niemcy uznali działania nazistowskich władz za skuteczną receptę na kryzys społeczny, gospodarczy i polityczny, a samego Hitlera za doskonałego przywódcę kraju. To był jeden z powodów, dla którego wierzono mu, gdy twierdził, że cały świat sprzysiągł się przeciw Niemcom, a oni sami potrzebują „przestrzeni życiowej” (niem. Lebensraum), co miało jakoby usprawiedliwiać terytorialną ekspansję Trzeciej Rzeszy. Niemiecka ideologia narodowego socjalizmu opierała się na skrajnym nacjonalizmie i rasizmie, dążąc do podporządkowania jednostek państwu oraz lojalności i posłuszeństwa społeczeństwa wobec ruchu nazistowskiego we wszystkich wymiarach codziennego życia. Jednocześnie ważną rolę odgrywało kreowanie wizji wroga, którego wszyscy Niemcy powinni bezwzględnie zwalczać – byli nim nie tylko komuniści i liberałowie (których oskarżano o złą sytuację państwa po I wojnie światowej), ale także Żydzi.

Źródło: Contentplus.sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Twoje cele

- Wyjaśnisz, na czym polegał niemiecki mit „noża w plecy”.
- Scharakteryzujesz okoliczności, w jakich dla wielu Niemców Adolf Hitler stał się mężem opatrnościowym.
- Przeanalizujesz zapisy ustaw norymberskich i zasady dotyczące pozycji Żydów w Trzeciej Rzeszy.

Przeczytaj

Mit „ciosu w plecy”

Warunki, jakie narzucono Niemcom w [traktacie wersalskim](#), część mieszkańców tego państwa uważała za niesprawiedliwe tym bardziej, że wojna wcale nie wydawała się im przegrana. W momencie ogłoszenia rozejmu 11 listopada 1918 r. front na zachodzie przebiegał we Francji i w Belgii, a na wschodzie – w Rosji. Wprawdzie armie Niemiec i Austro-Węgier ponosiły klęski, ale nie zostały definitywnie pobite. Działania militarne zostały przerwane, bo w Niemczech doszło do wystąpień rewolucyjnych (rewolucja listopadowa) i wewnętrznego chaosu, a w monarchii austro-węgierskiej poszczególne narody wchodzące w jej skład, m.in. Polacy, Węgrzy czy Czesi, odrywały się od niej, ogłaszając niepodległość.

Niemiecka pocztówka z 1919 roku. Odwołuje się do mitu „ciosu w plecy”, czyli zdrady lewicy w czasie I wojny światowej. Kim jest ukazany na niej rewolucjonista?

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Wielu widziało w tym efekt spisku i zdrady. Kto był zdrajcą? Dla nacjonalistycznej prawicy – ci, którzy obalili obie monarchie (austro-węgierską i niemiecką), powołali na ich miejsce republiki oraz skapitulowali przed państwami ententy: zarówno w Austrii, jak i w Niemczech byli to socjaliści. Skoro socjaliści, to [Karol Marks](#), a jak Marks, to skojarzenia szły w stronę komunistów oraz Żydów.

Gdy w kwietniu 1922 r. republikańskie Niemcy jako pierwsze w świecie podpisały w [Rapallo układ](#) o współpracy ze Związkiem Sowieckim, niemieccy nacjonaści i prawica rozpętały histerię; przedstawiali oni demokrację i parlamentaryzm jako ustrój, w którym zza kulis rządzą Żydzi prowadzący społeczeństwo do komunizmu. Potwierdzeniem tego miała być osoba Waltera Rathenaua, ministra spraw zagranicznych, z pochodzenia Żyda, który reprezentował Niemcy w Rapallo. Dwa miesiące później zastrzelono go na ulicy w Berlinie.

Wielki kryzys podkopyje demokrację

Adolf Hitler poszedł na wojnę jako ochotnik, spędził ją w okopach we Francji. Wyróżnił się: dwukrotnie odznaczono go krzyżem żelaznym, awansował na kaprała, był ranny. Kiedy wyszedł ze szpitala wojskowego, państwo, któremu służył, w swojej wcześniejszej postaci już nie istniało. Czuł się zdradzony i zaczął skupiać wokół siebie ludzi, którzy czuli podobnie.

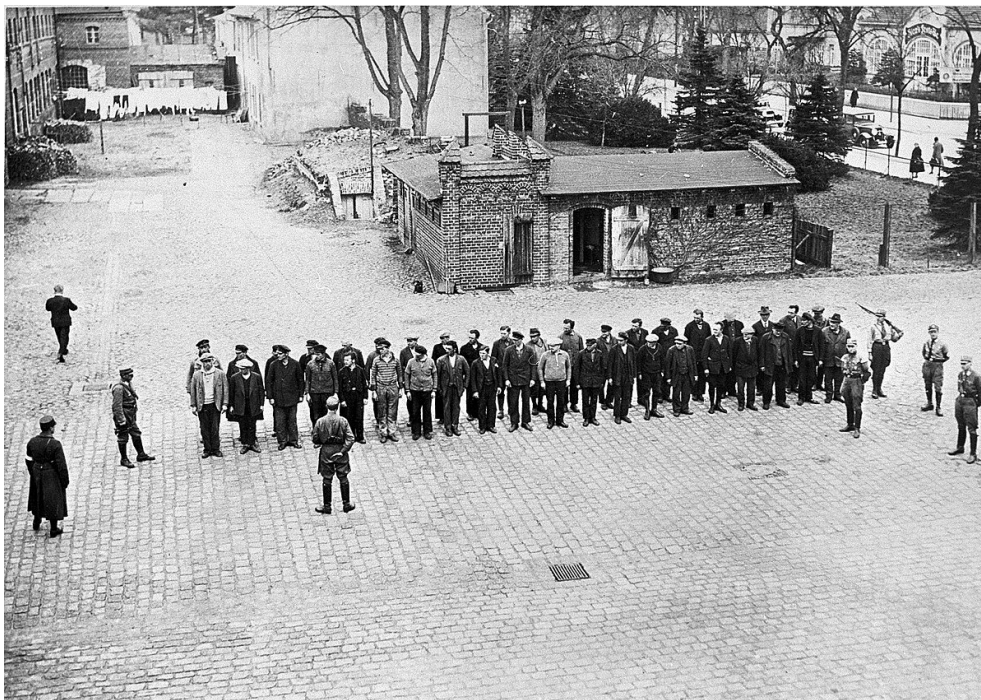
Hitler pogardzał demokracją z takich samych powodów jak narodowa prawica. Uważał ją za ustrój narzucony Niemcom przez międzynarodowy kapitał, który chciał okraść Niemców z dóbr narodowych. Dlatego jednym z głównych jego haseł było pozbawienie cudzoziemców prawa do posiadania firm i ziemi w Niemczech; domagał się nacjonalizacji przemysłu i wielkich domów handlowych. Mimo głoszonych przez [NSDAP](#) postulatów, że obowiązkiem państwa powinno być znalezienie pracy dla każdego oraz wprowadzenia darmowej edukacji, przewodzonej przez Hitlera partii narodowosocjalistycznej nie wiodło się w wyborach; w 1928 r. zdobyła zaledwie 2,8 proc. głosów.

W 1929 r. przyszedł jednak wielki kryzys gospodarczy. Co trzeci Niemiec stracił pracę, a pozostałym znacznie obniżono zarobki. Drastyczne ograniczenie konsumpcji wywołało spadek cen żywności, a to – zubożenie na wsi. Wielu rolników straciło płynność finansową, ich gospodarstwa zostały przejęte przez banki lub innych wierzycieli. W miastach i na wsi pojawił się problem głodu. Hitler obarczył za to winą demokrację i kapitalizm.

Wbrew częstym wyobrażeniom partia narodowosocjalistyczna Hitlera nigdy nie zdobyła większości w wyborach w Niemczech. Dopóki były one wolne, tj. mogły brać w nich udział wszystkie partie, najlepszym wynikiem NSDAP było 37,4 proc. osiągnięte w lipcu 1932 r. (socjaliści uzyskali 21,9 proc., komuniści 14,6 proc.). To wystarczyło jednak do utworzenia największego klubu parlamentarnego i w konsekwencji powierzenia Hitlerowi w styczniu 1933 r. przez prezydenta Niemiec Paula von Hindenburga funkcji kanclerza Rzeszy.

Największe poparcie NSDAP miała w małych miastach i na wsiach, w dużych ośrodkach głosowało na nią kilka – kilkanaście procent wyborców. W Berlinie, Dreźnie czy Hanowerze ponad połowa uprawnionych do głosowania popierała socjalistów lub komunistów.

Hitler od momentu, gdy stanął na czele rządu, rozpoczął szybkie przekształcanie republiki parlamentarnej w dyktaturę. Wykorzystał do tego pożar budynku parlamentu ([Reichstagu](#)) w nocy z 27 na 28 lutego 1933 roku. Prawdopodobnie podpalenie zorganizowała jedna z bojówek NSDAP, ale winę zrzucano na komunistów. Oskarżono ich o próbę wywołania zamachu stanu. W obliczu rzekomego zagrożenia państwa rząd Hitlera uzyskał zgodę prezydenta Hindenburga na czasowe wprowadzenie stanu wyjątkowego, co pozwalało m.in. na [internowanie](#) zatrzymanych osób bez nakazu sądowego, a także zawieszenie wolności zgromadzeń i wolności publikacji.

Nazistowski obóz koncentracyjny założony przez SA w marcu 1933 roku, w miejscowości Oranienburg. Do 1935 roku był głównym miejscem przetrzymywania opozycji – przede wszystkim komunistów, socjaldemokratów, inteligencji, nieprzychylnych dziennikarzy, Żydów i Polaków. W sumie przez obóz przewinęło się ok. 3 tys. osób, a 16 z nich zginęło. Więźniowie pracowali przy budowie dróg i torów oraz przy pracach w lesie. Na zdjęciu apel więźniów w obozie koncentracyjnym w Oranienburgu, 6 kwietnia 1933 roku. Zwróć uwagę, że strażnikami nie są policjanci ani żołnierze, tylko bojówkarze partyni z NSDAP.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Terror policyjny (aresztowano ponad 5 tys. osób) zastosowano przede wszystkim wobec przedstawicieli dwóch największych partii lewicowych – komunistów i socjalistów. Obie miały w parlamencie niemal tyle samo przedstawicieli co NSDAP.

Przeprowadzone w marcu 1933 r., w warunkach zastraszania przeciwników politycznych, wybory do parlamentu przyniosły Hitlerowi zwycięstwo – jego partia uzyskała 44 proc. głosów. W trakcie pierwszego posiedzenia okazało się, że blisko jedna piąta deputowanych jest nieobecna, ponieważ znajduje się w aresztach. Dzięki uzyskanej w ten sposób większości przegłosowano unieważnienie mandatów posłów komunistycznych, a następnie przyznano rządowi Hitlera prawo do wydawania rozporządzeń z mocą ustawy, co praktycznie czyniło niemiecki parlament bezsilnym i zbytecznym organem. W lipcu 1933 r. rząd zdelegalizował wszystkie inne partie poza NSDAP.

Niemiecki cud gospodarczy

W kolejnych latach poparcie dla partii narodowosocjalistycznej wzrosło jeszcze bardziej. Sprawiała to przede wszystkim polityka gospodarcza Hitlera. W samym tylko 1933 r. polecił on zadłużyć państwo na ponad 5 mld marek, a za te pieniądze uruchomił program inwestycji publicznych w budowę sieci autostrad, linii kolejowych i sieci kanalizacyjnych. Tygodniowy czas pracy zmniejszono do 40 godzin i zabroniono pracowania

w nadgodzinach. Dostępne były specjalne kredyty dla przedsiębiorstw, ale warunkiem uzyskania pożyczki było przedstawienie planu przyjęcia do pracy zwolnionych wcześniej pracowników i zatrudnienie nowych. Zwolnienie kogokolwiek stało się możliwe jedynie w przypadku drastycznego naruszenia dyscypliny. W efekcie już po roku bezrobocie zmniejszyło się o połowę, a dwa lata później zlikwidowano je zupełnie. Zastąpił je nawet obowiązek pracy.

Specjalną polityką państwa objęto również rolnictwo. Wprowadzeniu wysokich ceł na produkty rolne z zagranicy towarzyszyła polityka kredytów i [subsydiów](#) na zakup maszyn rolniczych oraz rozbudowę gospodarstw, a w ramach programu robót publicznych budowano mieszkania dla pracowników rolnych nie mających własnych gospodarstw. Wprowadzono też zakaz dzielenia, sprzedawania i [hipotecznego](#) obciążania gospodarstw.

Polityka kredytowania programów socjalnych była możliwa dzięki podporządkowaniu banków państwu. Rząd przyznał sobie również prawo dzielenia i łączenia przedsiębiorstw oraz decydowania o ich produkcji. W efekcie w latach 1933–1936 dochód narodowy brutto wzrastał w rocznym tempie 9,5 proc. Niemieckie społeczeństwo zaczęło widzieć w Adolfie Hitlerze cudotwórcę i męża opatrnościowego. To umożliwiło mu realizację celu głównego: uruchomienie programów zbrojeniowych i przygotowywanie się do wojny, a jednocześnie wprowadzenie przepisów, zmieniających niemieckie społeczeństwo.

W imię czystości rasy

Naziści wyznawali ideologię, według której Niemcy to jedyny naród będący przedstawicielem idealnej i czystej białej rasy. Określali siebie jako [Aryjczyków](#) i uważali się za nadludzi, rasę panów. Tym, co miało spajać społeczeństwo Trzeciej Rzeszy, były więzy krwi, przywiązanie do tradycji i historii. Odwoływano się do koncepcji jedności ludów germańskich. Dlatego ważne miejsce w nazistowskiej polityce zajęły niemiecki folklor czy powrót do tradycji pogańskich. Naziści kładli też nacisk na wychowanie młodzieży w duchu narodowego socjalizmu. Już w latach 20. XX w. zaczęły powstawać organizacje zrzeszające młodych o poglądach nacjonalistycznych, m.in. [Hitlerjugend](#) czy kobieca [Bund Deutscher Mädel](#). Ich członkowie brali udział we wspólnych zajęciach gimnastycznych, artystycznych i ćwiczeniach wojskowych.

We wspólnocie narodowej III Rzeszy specjalne miejsce miały kobiety. Według nazistów głównym celem małżeństwa była prokreacja i podtrzymanie rasy aryjskiej. Hitler w 1934 r. w mowie do Narodowosocjalistycznej Organizacji Kobiet wygłosił takie słowa: „dla niemieckiej kobiety światem jest jej mąż, jej rodzina, jej dzieci i jej dom”*. Matkom przynajmniej czwórki dzieci wręczano tzw. „Order Macierzyństwa”. Panowało przekonanie o wyższości mężczyzn nad kobietami; te ostatnie według nazistów miały mniejsze zdolności intelektualne i potrzebowały męskiego wsparcia. Jednocześnie zachęcano je do aktywności fizycznej i dbałości o swoje zdrowie.

Otwarcie wystawy *"Kobiety: życie kobiet, ich rola w rodzinie, w domu i w pracy"*. Na zdjęciu widoczny (drugi od prawej) minister propagandy Józef Goebbels. Berlin, 18 marca 1933 roku. O czym świadczy udział Goebbelsa w tym wydarzeniu?

Źródło: Bundesarchiv, Bild, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

*Artykuł *Women in Nazi Germany*, dostęp: spartacus-educational.com [5.01.2022]

Kolejnym istotnym elementem nazistowskiej polityki była eliminacja grup „szkodliwych” według nazistów dla czystości krwi niemieckiej, np. osób niepełnosprawnych czy cierpiących na zaburzenia psychiczne. Już w lipcu 1933 r. przyjęto ustawę wprowadzającą przymus sterylizacji, co miało zapobiec narodzinom potomstwa obciążonego chorobą dziedziczną.

Pod koniec II wojny światowej liczba ofiar bestialskiej ustawy sięgnęła 400 tys. osób. Większość z nich wysterylizowana została jeszcze w latach 30. Każdy lekarz zobowiązany był informować sądy m.in. o pacjentach opóźnionych w rozwoju, chorych psychicznie oraz cierpiących na inne choroby neurologiczne, niewidomych, niesłyszących, alkoholików czy posiadających poważne deformacje fizyczne. Osoby te czekał potem proces przed specjalnym sądem **eugenicznym**, rozstrzygającym o konieczności przeprowadzenia zabiegu sterylizacji. Ustawa dotycząca przymusowej sterylizacji weszła w życie w styczniu 1934 r. i początkowo objęła głównie pacjentów przebywających w szpitalach psychiatrycznych i placówkach opieki. Dodatkowo w październiku 1939 r. wydano dekret zezwalający na dokonanie **eutanazji** u pacjentów, którzy zostali uznani za nieuleczalnie chorych. Jego ofiarą padły przede wszystkim osoby niepełnosprawne i psychicznie chore. Akcja ta przeprowadzona była w tajemnicy pod kryptonimem „Program T4” i trwała aż do 1944 r., również na terenach okupowanych przez Niemcy. Szacuje się, że w ramach programu wymordowano blisko 250 tys. osób.

Położenie Żydów

Wprowadzono również przepisy, które miały doprowadzić do wykluczenia z życia społecznego Żydów. Spośród około 70 milionów Niemców tylko około 540 tys. (czyli 0,6 proc.) miało żydowskie pochodzenie. Już w cesarskiej II Rzeszy byli dobrze zintegrowani i zasymilowani, bo inaczej niż np. w carskiej Rosji przysługiwali im takie same prawa jak reszcie obywateli. Pracowali więc jako urzędnicy, wykładowcy i profesorowie, szefowie policji, stawali się politykami i oficerami armii.

Hitler był Austriakiem, a matka wychowywała go na gorliwego katolika. Podzielał większość krążących wówczas przekonań na temat Żydów, łącznie z tą, że są narodem przeklętym za zamordowanie Chrystusa. Jednocześnie utożsamianie lewicy z Żydami było powszechne w ówczesnej Europie, głównie za sprawą Karola Marksa. Z drugiej strony [rasizm](#) (jako wojna ras) był dla Hitlera ważnym czynnikiem mobilizowania swoich zwolenników, a później całego społeczeństwa wobec wspólnych „wartości”. Żydów wykreowano na wszechpotężnego wroga publicznego, który od wewnątrz miał osłabiać tradycyjną wspólnotę narodową za pomocą ideologii równouprawnienia ras, narodów i kultur. Miał również skrycie dążyć do wojny, skłócając ze sobą narody. W nieustannej kampanii nienawiści przekonywano, że niebezpieczeństwo jest śmiertelne (wciąż wykrywano nowe spiski żydowskie), a Niemcy w każdej chwili zagrożone są agresją ze strony innych państw. Choć na początku ideologia ta mogła zrażać niemieckie społeczeństwo prymitywnym przekazem i bezpodstawnym podziałem ludzi na lepszych i gorszy, to jednak odnosiła skutek, a z czasem represje wobec Żydów oraz hasło „Niemcy dla Niemców” zakorzeniały się coraz silniej wśród niemieckiej ludności.

Berlin, 11 maja 1933 roku. Na placu przed budynkiem opery grupa niemieckich studentów pali książki autorów, którym zarzucono osłabianie ducha narodu lewicową ideologią. Organizatorami akcji prowadzonej

w całych Niemczech był związek studentów. Niszczono literaturę autorów krytykujących nacjonalizm, uznanych za Żydów, sympatyków demokracji, socjalizmu, komunizmu, czy pacyfistów. Wyjaśnij, jaki był cel takiego publicznego wydarzenia.

Źródło: Bundesarchiv, Bild 102-14597 / Georg Pahl, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Nazistowskie władze systematycznie zaczęły wprowadzać zapisy prawne mające na celu „obronę” mitycznej rasy aryjskiej przed „podludźmi” (niem. Untermensch), a więc głównie Żydami, ale również Romami czy Słowianami. W kwietniu 1933 r. uchwalono ustawę o odbudowie służby cywilnej z tzw. paragrafem aryjskim, nakazującym usunięcie z państwowych posad wszystkich pracowników uznanych za Żydów. Przy okazji sformułowano oficjalną definicję Żyda: za takiego traktowano osobę, która wśród czworga dziadków miała co najmniej trzech Żydów.

Następnie pojawił się w ustawodawstwie podział ludności na aryjską i niearyjską. Odzwierciedlał przekonanie nazistowskich Niemiec o wyższości ludów germańskich (aryjskich) nad innymi narodami, np. Słowianami. Na zupełny margines zepchnięto Żydów i Romów.

W 1935 r., w trakcie obrad w Norymberdze, Reichstag przyjął pakiet ustaw zwanych później [norymberskimi](#). Ustawa o obywatelstwie Rzeszy stanowiła, że może nim być „tylko obywatel krwi niemieckiej i pokrewnej, który swym zachowaniem dowodzi, że jest skłonny i nadaje się do wiernego służenia Narodowi Niemieckiemu i Rzeszy Niemieckiej”. W ten sposób praw wyborczych pozbawiono nie tylko niemieckich Żydów, ale i tych Niemców, którym udowodniono działalność antynazistowską. Natomiast na podstawie ustawy o ochronie krwi i honoru niemieckiego zakazano zawierania małżeństw i utrzymywania stosunków seksualnych między osobami „krwi niemieckiej i pokrewnej” a Żydami.

Obie ustawy przyspieszyły wykluczanie z życia społecznego Niemców pochodzenia żydowskiego. Wkrótce nie mogli oni być nie tylko urzędnikami państwowymi, ale też wykonywać coraz dłuższej listy zawodów, prowadzić firm, wreszcie zabroniono im korzystania z niemieckich sklepów, restauracji, kin, transportu publicznego (auta i rowery odebrano im już wcześniej). Początkowo celem tych działań nie była wcale eksterminacja (to się zmieni w 1941 r.), a dyskryminacja i stygmatyzacja oraz izolowanie od „prawdziwych” Niemców i w konsekwencji zmuszanie obywateli pochodzenia żydowskiego do emigracji z Trzeciej Rzeszy. Ponieważ jednak konfiskowano im przy tym majątek, więc większość państw nie chciała przyjmować emigrantów, którzy staliby się obciążeniem dla ich budżetu. Przykładem jest historia [statku pasażerskiego „St. Louis”](#). Do 1938 r. z Niemiec wyjechało 160 tys. Żydów.

Noc kryształowa

W nocy z 9 na 10 listopada 1938 roku władze nazistowskie zorganizowały pogrom Żydów,

Dwaj bojówkarze NSDAP umieszczają na szybie sklepu plakat z napisem „Niemcy! Brońcie się! Nie kupujcie od Żydów!”. Zdjęcie wykonane 1 kwietnia 1933 roku.

Źródło: Bundesarchiv, Bild 102-14468 / Georg Pahl, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

który upozorowano na „spontaniczny” akt gniewu społeczeństwa na wieść o zastrzeleniu w Paryżu niemieckiego radcy ambasady. Sprawcą był pochodzący z Polski Żyd [Herschel Grynszpan](#). Bojówkarze hitlerowscy podczas „[nocy kryształowej](#)”, jak nazwano te zajścia, zamordowali 91 osób, zniszczyli blisko 7,5 tys. sklepów należących do Żydów i spalili 171 synagog. W następnych dniach aresztowano i osadzono w obozach koncentracyjnych około 25 tys. osób.

W chwili wybuchu wojny we wrześniu 1939 r. w Niemczech mieszkało jeszcze ponad 200 tys. Niemców pochodzenia żydowskiego. W ciągu kilku lat, do 1945 r., ponad 90 proc.

z nich zostanie zamordowanych.

Słownik

Aryjczyk

termin stosowany przez nazizm niemiecki w kontekście opisywania ras ludzkich, odwoływał się do koncepcji ludzi mówiących językami indoirañskimi i indoeuropejskimi

Bund Deutscher Mädel

(niem. Związek Niemieckich Dziewcząt) nazwa sekcji żeńskiej Hitlerjugend, do której przyjmowano dziewczęta w wieku 13-17 lat; miała kształcić je w duchu ideologii NSDAP i przygotowywać do roli dobrych żon i matek

eugenika

(stgr. eugenes – dobrze urodzony) pojęcie, którym posługiwano się w nazistowskich Niemczech w celu ochrony „czystości rasy” oraz powstrzymania postępującej fizycznej i umysłowej degeneracji narodu niemieckiego; wiązała się z celowym eliminowaniem ze społeczeństwa osób chorych, zamykaniem ich w przytułkach, szpitalach, a nawet ich uśmiercaniem

eutanazja

(gr. *euthanasia* – dobra śmierć) pozbawienie życia nieuleczalnie chorego człowieka na jego żądanie, także np. wskutek zaniechania podtrzymującej życie terapii

Hitlerjugend

(niem. Młodzież Hitlera) powstała w 1926 r. w Niemczech paramilitarna organizacja młodzieżowa NSDAP, do której należeli chłopcy i dziewczęta w wieku od 10 do 18 lat; jej celem było wychowanie młodzieży zgodnie z nazistowską ideologią, z naciskiem na wierność Hitlerowi i partii, w kulcie tężyzny fizycznej i dyscypliny

indoktrynacja

(z łac. *doctrina* – nauka) proces mający na celu wpojenie pewnych idei, zasad

internowanie

środek przymusu polegający na umieszczeniu osoby w wyznaczonym miejscu pobytu, ale nie na podstawie wyroku sądu, tylko organu administracji, np. premiera czy wojewody; internowanie jest uprawnieniem, w które wyposaża się władze administracyjne w sytuacjach stanu wyjątkowego

kancierz

obecnie tytuł szefa rządu w Niemczech i Austrii

kredyt hipoteczny

kredyt bankowy, którego zabezpieczeniem są prawa kredytobiorcy do nieruchomości

noc kryształowa

pogrom Żydów w III Rzeszy sprowokowany i dokonany przy akceptacji władz nazistowskich w nocy z 9/10 listopada 1938 roku

NSDAP

(niem. *Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei*, NSDAP) Narodowosocjalistyczna Niemiecka Partia Robotników partia nazistowska, pod przywództwem Adolfa Hitlera, od 1933 do 1945 r. sprawująca władzę w Niemczech nazistowskich

produkt narodowy brutto (PKB)

jeden ze sposobów mierzenia efektów pracy społeczeństwa danego kraju; opisuje wartość dóbr i usług wytworzonych na terenie danego kraju w określonym czasie (najczęściej w ciągu roku)

rasizm

(fr. *racisme*, od *race* – ród, rasa) rodzaj uprzedzenia i zestaw poglądów, których podstawą jest przekonanie o wrodzonych różnicach istniejących między rasami ludzkimi, co

w konsekwencji usprawiedliwiać ma wyższość i dominację jednej rasy nad pozostałymi

Reichstag

gmach parlamentu Rzeszy w Berlinie „Reichstagsgebäude”, potocznie „Reichstag”

subsydia

inaczej dotacje lub subwencje; od kredytów różni je to, że nie trzeba ich zwracać. Nie można jednak wydawać ich dowolnie, bo są przyznawane tylko na konkretny cel; jeżeli ten warunek nie zostanie spełniony – podlegają zwrotowi.

ustawy norymberskie

określenie stosowane dla kilku uchwalonych w październiku 1935 r. w III Rzeszy rasistowskich ustaw (m.in. „o ochronie krwi niemieckiej i niemieckiej czci”), które oficjalnie dyskryminowały Żydów i dzieliły społeczeństwo na grupy rasowe

Słowa kluczowe

antysemityzm, III Rzesza, dwudziestolecie międzywojenne, totalitaryzm, świat po I wojnie światowej, nazizm, gospodarka nazistowska, rasizm, ustawy norymberskie, noc kryształowa, pożar Reichstagu, II wojna światowa

Bibliografia

A. Bullock, *Hitler. Studium tyranii*, Wydawnictwo Iskry, Warszawa 2004.

R. J. Evans, *Nadejście Trzeciej Rzeszy*, Wydawnictwo Napoleon V, Oświęcim 2017.

J. Tyszkiewicz, E. Czapiewski, *Historia powszechna. Wiek XX*, PWN, Warszawa 2010.

Film

Polecenie 1

Zapoznaj się z filmami i wykonaj kolejne polecenia.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D6C62nDz>

Film dotyczy zagadnień społecznych w III Rzeszy.

Polecenie 2

Wskaż różnice pomiędzy różnymi regionami Trzeciej Rzeszy. Odpowiedź zapisz poniżej.

Twoja odpowiedź

Polecenie 3

Wymień przyczyny dojścia do władzy NSDAP.

Twoja odpowiedź

Polecenie 4

Wytłumacz, czego dotyczyła „legenda o nożu wbitym w plecy”, o której mówi ekspert. Podaj jej genezę.

Twoja odpowiedź

Film + Sprawdź się

Polecenie 1

Zapoznaj się z dalszą częścią wykładu prof. Włodzimierza Borodzieja i wykonaj kolejne polecenia.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DqdRVzWn3>

Film opisuje społeczeństwo w Trzeciej Rzeszy

Polecenie 2

Opisz sytuację Żydów w początkach Trzeciej Rzeszy.

Twoja odpowiedź

Polecenie 3

Wyjaśnij, jaki był cel polityki antyżydowskiej w Trzeciej Rzeszy w latach 1933-1939 i czym się ona przejawiała.

Tvoja odpowiedź

Pokaż ćwiczenia:

Na podstawie poniższego tekstu źródłowego wykonaj polecenie.

((Peter Fritzsche

Życie i śmierć w Trzeciej Rzeszy

[...] narodowy socjalizm ukształtował się w Niemczech pod wpływem zachodzącego w życiu politycznym już od 1914 roku procesu, w ramach którego wojna i rewolucja zmobilizowała naród niemiecki do uczestnictwa w projektach odrodzenia kraju. [...] Pragnienie nowego porządku zdominowało horyzont polityczny Republiki Weimarskiej i ostatecznie zadziało na korzyść narodowych socjalistów, którzy połączyli z sobą elementy populizmu, rasizmu oraz nacjonalizmu w żywiołowy i energiczny sposób. Niepokojąca sytuacja polityczna i gospodarcza, jaka panowała pod koniec istnienia Republiki Weimarskiej, utwierdziła jeszcze Niemców w przekonaniu, iż jedynie obranie całkowicie nowego kursu jest w stanie uzdrowić ich kraj. [...]

Miliony ludzi zaczynały używać nowego słownictwa, wstępowały do nazistowskich organizacji i starały się być coraz lepszymi narodowymi socjalistami. Listy i pamiętniki informują nas nie tylko o wielkiej liczbie „konwersji” wśród krewnych i przyjaciół, lecz także dokumentują starania poszczególnych jednostek zmierzające do tego, by samemu stać się nazistą. [...] To właśnie zbiorowy wysiłek ludności, mający na celu dostosowanie się do nowego rytmu życia publicznego w 1933 roku, do nowych przepisów rasowych dotyczących Żydów w drugiej połowie lat trzydziestych oraz do wymogów wojny totalnej po 1941 roku, nieustannie umacniał i zarazem radykalizował nazistowski reżym. Mimo to „konwersja” stanowiła nieprzerwany proces, pełen wątpliwości, a nie ostateczny, jednorazowy akt.

Sformułuj tezę, którą można postawić na podstawie poniższego fragmentu opracowania.

Ćwiczenie 2

Zapoznaj się z poniższymi materiałami źródłowymi. Wykaż, że mogłyby one zostać wykorzystane w wypracowaniu na temat praw człowieka.

Źródło 1. Fragment tekstu

“ Ustawa o ochronie krwi niemieckiej i honoru niemieckiego z dn. 15 września 1935 r.

§1

1. Zawieranie związków małżeńskich między Żydami a osobami przynależności państwowej krwi niemieckiej lub pokrewnej są zabronione. Związki zawarte wbrew temu są nieważne, również jeśli zostały zawarte z obejściem tej Ustawy za granicą. [...]

§2

Pozamałżeńskie stosunki między Żydami i osobami przynależności państwowej niemieckiej lub pokrewnej krwi są zabronione. [...]

§4

1. Żydom zabrania się podnosić flagi państwowej i narodowej oraz pokazywać barwy narodowe.

2. Za to pozwala się im pokazywać kolory żydowskie. Wypełnienie tego uprawnienia podlega ochronie państwowej.

§5

1. Kto złamie zakaz §1 będzie karany aresztem.

2. Mężczyzna, który złamie zakaz §2, będzie karany więzieniem lub aresztem.

3. Kto złamie ustalenia §3 lub §4 będzie karany więzieniem do roku i karą pieniężną albo jedną z tych kar. [...]

Źródło: Ustawa o ochronie krwi niemieckiej i honoru niemieckiego z dn. 15 września 1935 r., [w:] Ustawy Norymberskie.

“ **Rozporządzenie do Ustawy o obywatelstwie Rzeszy z dnia 14 listopada 1935 r.**

§3

Tylko obywatel Rzeszy może być posiadaczem pełni praw politycznych, wykonywać prawo głosu w prawach politycznych i obejmować urząd publiczny. [...]

§4

1. Żyd nie może być obywatelem Rzeszy. Nie przysługuje mu prawo głosu w sprawach politycznych; nie może obejmować urzędów publicznych. [...]

4. Stosunek służbowy nauczycieli w żydowskich szkołach publicznych pozostaje bez zmian do czasu uregulowania statusu szkolnictwa żydowskiego. [...]

Źródło: Rozporządzenie do Ustawy o obywatelstwie Rzeszy z dnia 14 listopada 1935 r., [w:] Ustawy Norymberskie.

Źródło 2. Ilustracja

Źródło: Bundesarchiv, Bild 146-1979-046-23, licencja: CC BY-SA 3.0.

Tvoja odpowiedź

Dla nauczyciela

Autor: Joanna Kalinowska

Przedmiot: Historia 2022, Historia

Temat: Społeczeństwo III Rzeszy. Położenie Żydów w państwie niemieckim w latach 1933-1939

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

Zakres podstawowy

XLIX. Niemiecka polityka eksterminacji. Uczeń:

- 1) przedstawia ideologiczne podstawy eksterminacji Żydów oraz innych grup etnicznych i społecznych, prowadzonej przez Niemcy hitlerowskie;
- 2) charakteryzuje etapy eksterminacji Żydów (dyskryminacja, stygmatyzacja, izolacja, zagłada);

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

XLIX. Niemiecka polityka eksterminacji. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

- 1) rozróżnia terminologię stosowaną w nauce na określenie niemieckiej polityki eksterminacyjnej w okresie II wojny światowej (m.in. Holokaust, Szoa, Porajmos);
- 2) wyjaśnia religijne, kulturowe i polityczne korzenie rasizmu i antysemityzmu;
- 3) przedstawia rasistowską i antysemicką politykę Niemiec hitlerowskich przed II wojną światową;

Treści nauczania - wymagania szczegółowe

Zakres podstawowy

XL. Narodziny i rozwój totalitaryzmów w okresie międzywojennym. Uczeń:

- 4) charakteryzuje politykę wewnętrzną i zagraniczną III Rzeszy Niemieckiej w latach 30.;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie.

Metody i techniki nauczania:

- rozmowa nauczająca z wykorzystaniem ćwiczeń interaktywnych;
- analiza materiału źródłowego (porównawcza);
- dyskusja;
- mapa myśli.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- wyjaśnia, na czym polegał niemiecki mit „noża w plecy” i w jaki sposób wpłynął na niemieckie społeczeństwo po I wojnie światowej.
- omawia okoliczności, w jakich dla wielu Niemców Adolf Hitler stał się mężem opatrznościowym.
- przedstawia ideologię „rasy panów” oraz religijne, kulturowe i polityczne korzenie rasizmu i antysemityzmu.
- omawia przykłady dyskryminacji i eksterminacji Żydów prowadzonej przez Niemcy hitlerowskie.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Przebieg lekcji

Faza wstępna:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy uczniom temat lekcji, nawiązując do zagadnień opisanych w sekcji „Wprowadzenie”. Omawia cele lekcji.
2. Nauczyciel poleca, by uczniowie pracowali w parach i opracowali swoje mapy myśli związane z zagadnieniem społeczeństwa III Rzeszy oraz położenia Żydów. Wybrana osoba z danej pary przedstawia swoje propozycje, ochotnik zapisuje je propozycje na

tablicy. Pozostali uczniowie odnoszą się do tych sugestii, uzupełniając je o swoje propozycje i tworząc wspólną mapę.

Faza realizacyjna:

1. Praca z tekstem. Uczniowie indywidualnie zapoznają się z treścią w sekcji „Przeczytaj” i zapisują na kartkach minimum pięć pytań do tekstu. Wybrana osoba zbiera pytania do urny. Nauczyciel dzieli uczniów na 5-osobowe grupy, które losują pytania z puli i przygotowują odpowiedzi. Zespół, który jest gotowy, zgłasza się i przedstawia rezultaty swojej pracy. Pozostali uczniowie wraz z nauczycielem weryfikują poprawność odpowiedzi.
2. Praca z pierwszym multimedialnym („Film”). Nauczyciel poleca wybranemu uczniowi, aby przeczytał polecenie nr 3: „Wymień przyczyny dojścia do władzy NSDAP”. Poleca uczniom, aby podzielili się na małe grupy (do maksymalnie pięciu osób) i opracowali w nich odpowiedzi. Po ustalonym wcześniej czasie przedstawiciel wskazanej (lub zgłaszającej się na ochotnika) grupy prezentuje propozycję odpowiedzi, a pozostali uczniowie ustosunkowują się do niej. Nauczyciel w razie potrzeby uzupełnia odpowiedzi. Następnie w podobny sposób uczniowie odpowiadają na polecenie nr 4, wyjaśniając genezę mitu o „nożu wbitym w plecy Niemiec”.
3. Praca z drugim multimedialnym („Film + Sprawdź się”). Uczniowie zapoznają się z e-materiałem i wykonują polecenie nr 3: „Wyjaśnij, jaki był cel polityki antyżydowskiej w III Rzeszy w latach 1933–1939 i czym się ona przejawiała”. Tym razem pracują w parach. Po ustalonym czasie zgłaszają swoje propozycje, nauczyciel weryfikuje ich poprawność.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel wraca do mapy myśli przygotowanej przez uczniów na początku zajęć. Poleca, aby uczniowie uzupełnili ją o pojęcia, zagadnienia, których brakuje, a powinny się na niej znaleźć.
2. Prowadzący wyświetla raz jeszcze na tablicy temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”. Wybrany uczeń odczytuje cele lekcji, następuje wspólne omówienie: co udało się osiągnąć, do czego warto wrócić, czego nie udało się zrealizować i dlaczego. Później nauczyciel analizuje przebieg lekcji i przeprowadza ewaluację, z której wnioski wykorzysta w przyszłości.

Praca domowa:

1. Wykonaj ćwiczenia nr 1 i 2 z sekcji „Film + Sprawdź się”.

Materiały pomocnicze:

A. Bullock, *Hitler. Studium tyranii*, Wydawnictwo Iskry, Warszawa 2004.

R. J. Evans, *Nadejście Trzeciej Rzeszy*, Wydawnictwo Napoleon V, Oświęcim 2017.

J. Tyszkiewicz, E. Czapiewski, *Historia powszechna. Wiek XX*, PWN, Warszawa 2010.

Wskazówki metodyczne:

Uczniowie mogą przed lekcją zapoznać się z filmami, aby aktywnie uczestniczyć w zajęciach i pogłębiać swoją wiedzę.